

Тема: Філософія комунітаризма.

1. *Комунітаристська критика лібералізму.*
2. *Особливості комунітаризму*
3. *А. Етціоні про комунітаризм як програму дій.*

Комунітарне критика спочатку була головним чином спрямована проти філософських підстав сучасного лібералізму, а потім переросла в відносно самостійне вчення. З комунітаристів найбільш відомий канадський філософ Ч. Тейлор, А. Мак-Інтаір, американський філософ М. Уолцер. Основним поштовхом до дискусії між лібералами і комунітаристами послужила книга ще одного відомого американського філософа М. Сендел "Лібералізм і межі справедливості" (1982).

Комунітаристи критикували лібералів за неадекватну концепцію особистості, за надмірний індивідуалізм в розумінні відносини між людиною і суспільством, за незадовільну концепцію цінностей, в якій можна виявити риси суб'єктивізму, скептицизму і універсалізму.

М.Сендел відносить лібералізм Роулса до тієї гілки деонтологічної традиції, яка бере початок від Канта і стверджує пріоритет права над благом. Згідно Роулс, як його тлумачить Сендел, "по-перше, індивідуальні права не можна приносити в жертву заради загального блага, а по-друге, принципи справедливості, що визначають ці права, не можуть мати в якості передумови ніякого конкретного уявлення про гідне життя".

Сендел і інші комунітарні критики, звертаючись в основному до аргументів Гегеля проти Канта, оскаржують простулат про пріоритет права над благом і пов'язане з ним уявлення про людину як автономному істоту, що вибрати цінності і цілі свого життя.

Для того щоб затвердити пріоритет права, ліберали змушені трактувати людську особистість як щось дане "до і окремо" від яких би то не було цінностей, цілей, соціальних зв'язків і відносин, як якийсь "чистий суб'єкт".

Пропонована лібералізмом концепція особистості, підкреслюють комунітаристи, в кінцевому рахунку ігнорує включеність людини в різноманітні суспільні практики і його "навантаженість" різними соціальними ролями. Цілі та цінності, соціальні за своєю природою, постають просто як предмет вибору індивіда. На ділі ж вони визначають ідентичність особистості в тому сенсі, що людина не може сприймати себе окремо і незалежно від них. Таким чином, ліберальному уявленню про людину як вільну і раціональну особистість комунітарні критики протиставляють ідею соціальної обумовленості особистості, її діяльності, її прав, свобод, ідей і принципів.

Згідно комунітаристам, ліберальна концепція особистості неминуче обертається асоціальним індивідуалізмом, для якого суспільство є не більше ніж "результатом домовленості" між індивідами. *Ліберали ігнорують той факт, що соціальні зв'язки існують і мають значення самі по собі, а не тільки як засоби здійснення індивідуальних цілей, що вони володіють власною історичною логікою. Применшення ролі соціуму і соціальних зв'язків, заявляють комунітаристи, обмежує можливості лібералізму в рішенні важливих завдань, таких як формування і розвиток людської особистості,*

участь індивідів у суспільному житті і т.д. В цьому напрямку комунітарної критики центральною є **тема втрати**: прагнучи захистити і підтримати ідею гідності і автономії окремої людини, лібералізм применшує роль спільнот і асоціацій. **Асоціальний індивідуалізм** має і інші негативні наслідки: як стверджують комунітаристські критики слідом за Аристотелем, не можна виправдати ніяке політичний або соціальний устрій, не звертаючись до загальних цілей і прагнень людей. А тому питання про справедливість невіддільний від того, як ми розуміємо благо для окремої людини і благо для суспільства в цілому.

Нарешті, ще одна лінія в комунітаристських критиці - це аргументи проти ліберального розуміння природи цінностей. Комунітаристи звинуватили лібералів в прихильності суб'єктивістської концепції цінностей: твердження про вільний вибір індивідом своїх цілей і цінностей передбачає, що їх уявлення про благо є лише довільне вираження переваг і бажань людини, і тому має не більше раціональних обґрунтувань ніж самі ці переваги і бажання. До такого висновку, вважають комунітаристських критики, схиляє і аналіз лібералістського принципу нейтральності.

Уникнути суб'єктивізму можна тільки усвідомивши важливість соціуму - у всьому різноманітті його соціальних практик і зв'язків - як джерела і гаранта об'єктивності цінностей. Якщо ж джерело цінностей вбачають в діяльності індивіда, а суспільство розуміється як таке, що складається "з індивідів, кожен з яких має свій власний інтерес і які потім збираються разом, щоб сформулювати загальні принципи співжиття", - то ніякі посилання лібералів на універсальний характер цінностей не врятують їх від суб'єктивізму. І коли вони все-таки виявляються вимушеними вказати на деякий універсальний гарант об'єктивності цінностей, то з'являються посилання на природу людини або Бога.

Спільними моментами в критиці комунітаристами лібералів стали наступні аргументи:

1. Вказівка на неадекватність ліберальної концепції особистості; неприйняття «раціонального егоїзму», що звужує природу людини.
2. Заперечення властивих лібералізму надмірного індивідуалізму і атомізму в розумінні відносин між суспільством та індивідом.
3. Визнання незадовільню властивої лібералам суб'єктивістської концепції цінностей: адже якщо ми визнаємо, що людина вільна у виборі цінностей і уявлень про гідне життя, то тоді поняття «блага» перетвориться в довільне вираження переваг і бажань індивіда.

Ліберальні мислителі, звичайно ж, не залишили без уваги критику комунітаристов. У розгорнутої дискусії і з того, і з іншого боку було висловлено чимало цінних ідей і міркувань про людську особистість і про місце індивіда в суспільстві, про об'єктивність цінностей і про методологію її обґрунтування, про ідею блага і про багато інших проблем. Дискусія між лібералами і комунітаристами не завершена перемогою якоїсь однієї сторони; її важливість полягає перш за все в тому, що вона знову помістила в фокус сучасної західної філософії таке важливе питання як відношення індивіда і суспільства.

2. Заслуга комунітаристів полягає в більш конкретному дослідженні тих форм, каналів, механізмів, завдяки яким суспільство впливає на індивідів і в свою чергу отримує від них імпульси для консолідації й зміни. Одночасно комунітаристами були знову піддані критичному аналізу абстрактні поняття філософії, психології, соціології, які стосуються Я, індивідуального суб'єкту. Увага дослідників знову була прикута до теми *community* (*Gemeinschaft*) - спільноти, бо спільноти в їх плуральності (а не абстрактно взяте суспільство як таке) були визнані реальністю, що грає визначальну роль по відношенню до індивідів, їх життя, дій, умонастроїв, цінностей.

У роботах М. Уолцера, особливо в книзі "Сфери справедливості", перш за все піддані критиці деякі догми "спрощеного розуміння справедливості і рівності". Уолцер, зокрема, не згоден з розхожими в соціальній філософії, філософії політики і в політичній практиці твердженнями, ніби: 1) багаті і заможні верстви автоматично наділені найбільшою політичною владою; 2) доступ до найбільш якісної і престижної освіти неодмінно отримують люди, які мають високий майновий і соціальний статус; 3) люди, які мають найкращі технічні експертні знання, завойовують і найбільшу політичну владу. На зміну спрощеного розуміння справедливості, яке ставить у центр нібито автономного суб'єкта та ідеально-нормативним чином вимагає дотримуватися принципів справедливості і рівності, повинна, вважає Уолцер, прийти складна концепція, що враховує безліч факторів. У тому числі і фактичну нерівність людей, і неспроможність спрощеного егалітаризму, і історичний підхід до розуміння справедливості, нарешті, і та обставина, що реальні носії цінностей, подібних справедливості, - це соціальні групи, а не індивіди. В результаті соціальна філософія та етика зобов'язані мати справу не з якимись абстрактними і нібито загальними нормами і принципами, а з плуралізмом цінностей, не підпорядкованих одна одній. Завдання сучасної соціальної науки полягає, зокрема, в тому, щоб ретельно вивчити різноманіття соціальних практик і дійсно відповідних їм цінностей і норм.

Комунітаризм на перше місце ставить інтереси спільноти (*community*), яка існує у вигляді добровільних об'єднань громадян, заснованих на принципах взаємодопомоги і взаєморозуміння. Спільнота - це щось значно більше, ніж просто збори індивідів, пов'язаних суспільним договором. Існують не тільки кооперативні співтовариства, але також конститутивні, які визначають соціокультурну і політичну ідентичність особистості. Значення таких спільнот принципово, оскільки формування особистості неможливо без укоренення індивіда в якійсь соціальній цілісності.

Саме поняття «комунітаризм» не означає, однак, єдиної ідеологічної або теоретичної течії, а використовується для позначення групи теорій, які висунули схожі критичні аргументи проти лібералізму. До комунітаристам зазвичай відносять таких політичних філософів і теоретиків як Чарльз Тейлор, Майкл Сендел, Аласдер Макінтайр, Амітай Етціоні.

Уже сам термін «комунітаризм» говорить про те, що всі його представники є прихильниками громадянських цінностей і колективізму.

3. Комунітаристи роблять акцент на важливості культурних і соціальних факторів, які повинні повернути до життя забуте почуття общинної солідарності і відповідальності за долю співгромадян. Особливу активність у цьому плані виявив **А. Етционі**, який спробував надати Комунітаризму форму певної ідеологічної стратегії або програми. *Основне її завдання полягає в тому, щоб зробити переорієнтацію західного суспільства на нові духовні пріоритети, а саме: здійснення переходу від культури конкуренції до культури співпраці, від егоїзму до співчуття і взаємодопомоги, від абсолютної свободи вибору власного стилю життя до необхідності знаходитися в згоді з цінностями, прийнятими в суспільстві.* Етционі наполягає на таких політичних практиках, які підтримують сім'ю, сусідство, локальну демократію, розширює комунальне простір, що сприяє розвитку міжлюдських контактів, відчуття улаштованості, життя «як вдома». У метою інституціоналізації свого проекту А. Етционі створив комунітаристську Асоціацію. Комунітаристських Асоціація видає журнал «The Responsive Community». Журнал публікує матеріали дискусій про Комунітаризм і статті в підтримку конкретних заходів державної політики. Асоціація має вебсайт (www.gwu.edu/~ccps/), асоційований з Інститутом комунітаристських досліджень державної політики в університеті Джорджа Вашингтона. Вебсайт містить великі бібліографії, роботи студентів, матеріали для викладачів, програми курсів і посилання на сайти комунітаристських організацій різних країн.

Питання для самостійного контролю: 1. У чому суть комунітаристських критики політичної філософії лібералізму? 2. Які основні поняття комунітаризму?